

NOVA GENERACIJA UDŽBENIKA ZA STRANE JEZIKE U
IZDANJU ŠKOLSKE KNJIGE

Prethodno priopćenje. Primljeno 15. 5. 1984.

UDK 371.671.1:372.8.014.3:800(497.11)

Kada u »Školskoj knjizi« ovih dana govorimo o novoj generaciji udžbenika, mislimo na seriju udžbenika, priručnika i ostalog didaktičkog materijala kojim bi trebali opremiti novi program osnovnog i općeg odgoja i obrazovanja. O generaciji govorimo zato što želimo da svi udžbenici bez obzira na područje imaju neke zajedničke karakteristike i to upravo one koje odražavaju suštinu novog programa. To znači da svaki autor udžbenika (matematike, povijesti, stranih jezika itd.) mora imati istu viziju nove škole i organizacije odgojno-obrazovnog procesa premda će je svatko u svom predmetu uobličiti prema mogućnostima i zahtjevima svog područja.

U uputama potencijalnim autorima sastavljenim u »Školskoj knjizi« kao osnovni zadatak u oblikovanju nove generacije udžbenika traži se da udžbenici više nego dosada upućuju učenike na samostalni rad u učionici i izvan nje i da potiču učenike na korištenje dodatnih izvora znanja.

Pomalo zatvoreni u svoja područja ostajemo zatečeni kako se neke osnovne tendencije razvoja istovremeno pojavljuju i u drugim područjima. Naime, zahtjev da se napravi udžbenik iz kojeg bi učenik mogao samostalnije učiti strani jezik pojavio se nekako prirodno kao nezaobilazna faza u sadašnjem trenutku učenja stranih jezika. Rezultat je unutrašnjeg razvoja i nije nametnut nekim konceptom nove škole ali se srećom s tim konceptom podudara.

Kakva nam je sadašnja generacija udžbenika, a kako bismo željeli da izgleda nova?

O generacijskim karakteristikama najlakše je govoriti na primjerima udžbenika za osnovnu školu. Programi su se za taj stupanj odgoja i obrazovanja smjenjivali u ujednačenom tempu, proizlazili su jedan iz drugoga, najpotpunije su pokriveni didaktičkim materijalom. I samo početno učenje stranih jezika nekim svojim zakonitostima nameće ograničenja i ne dozvoljava izlete u nepoznato što se na srednjem stupnju učenja već može lakše dogoditi i događalo se.

»Stari« program iz 1972. godine kao osnovni cilj učenja postavlja govorenje na stranom jeziku, proces učenja vidi kao savladavanje vještine stvaranjem navika što se postiže memoriranjem i manipulacijom obrazaca ugrađenih u dijaloge. U takvom učenju nema mjesta materinskom jeziku pa značenje treba pridružiti zvuku stranog jezika na neki drugi način. Tekst udžbenika s eventualno pridodanom magnetofonskom vrpcom nije više mogao zadovoljiti takav program već su izrađeni višeizvorni sklopovi koji su uz tekstualne materijale ponudili zvučnu i vizualnu komponentu.

Okosnica novog didaktičkog materijala nije više tekst udžbenika već snimljeni tekst (dijalog) s pridruženom vizualnom komponentom. Svaki dio višeizvornog sklopa ima svoju određenu funkciju i dio je sistema, a nastavnik mora slijediti normirane metodске postupke. Smatralo se da učenje može dati rezultat samo ako nastavnik provede učenika kroz gradivo po strogo određenom postupku. Sve upute za nastavnika zabilježene su u priručnicima za nas-

tavnike koji u to doba bujaju i postaju sve veći a smatra se da nije uputno učeniku osvijestiti proces i sadržaj učenja.

To je doba velikog optimizma u učenju stranog jezika. Vjeruje se da se *uči jezik sam a ne o jeziku* i da uspjeh, ako se metoda primijeni u potpunosti, ne može izostati.

Višeizvorni sklopovi donijeli su učenju stranog jezika mnogo dobrog. Škole su se opremile novim sredstvima i pomagalicama, a nastavnici su naučili njima rukovati, raznolikost i šarolikost materijala pridonijela je motivaciji učenika, svaki nastavnik bio je preko magnetofonskih vrpca stalno u kontaktu s izvornim govornikom, priručnici za nastavnike osigurali su jedan standard izvođenja nastave. Neke vrijednosti koje su sklopovi donijeli ostat će trajno karakteristika nastave stranog jezika. To je prije svega sama višeizvornost i to *kako zbog prirode jezika* (u životu se jezik manifestira u raznim medijima) *tako i zbog prirode školskog učenja jezika* (uči se izvan svog komunikacijskog i civilizacijskog konteksta).

Potreba da se radi s različitim medijima ostat će stoga i dalje prisutna, međutim, sadašnji metodički koncept primjene sklopova nije izdržao provjeru u praksi i on će se morati mijenjati. Evo nekoliko osnovnih zamjerki dosadašnjem pristupu: ima suviše mehaničkog učenja, ponavljanje i manipulacija dijaloga ne dovode do samostalnog, spontanog izražavanja na stranom jeziku, materinski jezik je potpuno izbačen a isto tako analiza jezičnih zakonitosti, kontekst i slika ne posreduju uvijek na očekivani način značenje što onda dovodi do ponavljanja tekstova bez razumijevanja ili do krive interpretacije. Učenik koji propusti bilo koju fazu kroz koju biva proveden ne može to više samostalno nadoknaditi. Kako su materijali napravljeni tako da učenika urone u jezičnu upotrebu bez osvještavanja predmeta i procesa učenja, učenička komunikacija s udžbenikom moguća je samo u nekim fragmentima i uglavnom na mehaničkim zadacima.

Kraj 70-tih godina doba je otrežnjenja u učenju stranog jezika. Sve više vlada uvjerenje da nikakva metoda ne može u školskim uvjetima stvoriti gotovog govornika stranog jezika, tj. barem ne onakvog kakvim ga vidi program iz 1972. godine. Novi program i novi udžbenici okreću se realnijem zadatku — stvaranja dobrog učenika stranih jezika. Postizanje tog cilja čini se pretpostavlja:

- upoznavanje učenika sa ciljem i sadržajem predmeta koji uči,
- izradu udžbenika i radnih bilježnica u kojima struktura nastavne jedinice eksplicitno prati osnovne etape nastavnog procesa (dosada su neke od tih etapa bile u udžbenicima prikrivene ili prebačene u priručnike za nastavnike),
- sticanje znanja i vještina potrebnih ne samo za zadovoljavanje komunikacijskih potreba već i potreba učenja kako bi učenik na stranom jeziku mogao samostalno raditi i naučeno trajnije čuvati,
- navikavanje na korištenje drugih izvora znanja, rječnika, gramatičkih priručnika itd.
- iskorištavanje činjenice da učenik zna već jedan jezik, svoj materinski, i da je već naviknut učiti o jeziku.

Imajući na umu ove pretpostavke opredijelili smo se da novi udžbenici imaju dva dijela, udžbenik, uglavnom pisan stranim jezikom, i radni priručnik,

pisan materinskim jezikom koji sadrži upute za učenje iz udžbenika i dodatne vježbe za individualni rad u razredu i kod kuće.

Prvi autori koji rade takve didaktičke materijale susreli su se s brojnim problemima. Osnovni su problemi kako dozirati korištenje materinskog jezika i na koji način osvještavati jezični sistem da se ne upadne u tradicionalno gramatiziranje za koje kao što je poznato učenici ne dijele jednako oduševljenje kao njihovi nastavnici a osim toga prema iskustvu prethodnih generacija ne donosi ni neke velike koristi.

Nova generacija udžbenika ugradit će i komunikacijski pristup, toliko koliko ga ima u novom programu tj. koliko je realno da ga bude u našoj situaciji gdje se jezik ne uči u prirodnoj sredini za zadovoljavanje trenutnih i određenih komunikacijskih potreba. Program kao cilj učenja stranog jezika postavlja osposobljavanje za komunikaciju ali to više nije samo govorenje kao u programu iz 1972. godine već komunikacija u značenju primanja i prenošenja poruke u određenom socio-kulturnom kontekstu. Prema tome i udžbenici i drugi didaktički materijali bit će tako napravljeni da učenika rad na pojedinoj jedinici dovede do »djelovanja« jezikom, tj. do stvaranja vlastitih tekstova za zadovoljavanje određenih komunikacijskih potreba i do razumijevanja tekstova koje je izgovorio ili napisao izvorni govornik. Didaktički materijali trebaju stvoriti potrebu za takvom upotrebom jezika pa će uz udžbenike i radne priručnike biti izrađeni i dodatni didaktički materijali, kasete, vizualni elementi, priručnici za igre itd.